

een groote slang aan. Apollo schonk Mercurius den staf met een slang omkronkeld, die door magische krachten voorspoed geven kon. De slang was ook dikwijls levenssymbool, maar vooral was zij draagster der wijsheid. Met Apollo en Athene stond de slang in relatie en gnostieken personifieerden de goddelijke wijsheid onder de gedaante eenen slang. Bij de Hindoes verschijnt de slang in de Vishnuverering en Siwa wordt als slangenkoning verheerlijkt. Het Phoenicisch alfabet werd afgeleid van de godheid Taant of Thoth, welker slangen-symbool Tet was en Philo Judaeus leidde de Phoenicische letterleekers af van de vormen en bewegingen der slangen. In de lucht overgebracht werd de slang met den zonnecultus in verband gebracht, zodat de astraal-mythologie rijk is aan slangen-voorstellingen.

Toch moet hierbij in het oog worden gehouden, dat de wijze, waarop de mythologische, poëtische visie de slang opneemt en verwerkt, secundair is. Het primaire element is niet de mythologische voorstelling, maar de werkelijke slang, zooals deze voor het volksbewustzijn verscheen. Het uitgangspunt is het slangen-beest zelf geweest voor alle voorstellingen, die er mee verbonden werden. En als wij Genesis 3:1 lezen, dan zal het duidelijk zijn, dat aan den gewijden schrijver daarbij voor den geest stond de slangen-voorstelling gelijk hij deze in de traditie der eeuwen vond. Hij bedoelde dus te spreken over het slangen-beest zooals dit in het volksgeloof en in de naar ons oordeel superstitieuze practijken van het volksgeloof voorkwam.

Natuurlijk zijn deze spatieeringen van ons. Daarin vooral wordt het standpunt van Prof. Visscher scherp belicht.

Men vindt hierin zulke krasse uitspraken als men van hem niet zou hebben verwacht.

De zoogenaamde „Religionsgeschichtler“ zullen hierbij aanmoedigend hem toeknikken. Wij als Gereformeerden kunnen hierover niet anders dan het hoofd schudden.

Zeker, hij gaat niet zoover als de „Religionsgeschichtler“, d.z. de mannen, die leeren, dat er een evolutie bestaat in de godsdiensten en dat uit deze evolutie ook „de godsdienst“ van Israël, waarvan voor hen het Oude Testament de oorkonde is, is voortgekomen.

Leggen deze op de mythologische voorstellingen klem, prof. Visscher acht deze secundair. Die komen voor hem pas in de tweede plaats in aanmerking. Alleen mag gevraagd: Komt haar zelfs die tweede plaats wel toe? Mag worden aangenomen, dat zij eenig licht op de Schrift werpen? Prof. Visscher meent, gelijk uit zijn boek herhaaldelijk blijkt van wel. Wij daarentegen meenen, dat hij daardoor aan de „Religionsgeschichtler“ toegeeft, wat hij niet toegeven mag.

Vooris laat hij op het boven aangehaalde onmiddellijk volgen dat Mozes zich op een ander standpunt plaatst dan de algemeen gangbare voorstelling van de slang. De algemeen gangbare voorstelling was, dat de slang, of gelijk prof. Visscher haar noemt, het slangenbeest de incarnatie was van zegenbrengende goddelijke grootheden. Mozes zag er echter in de incarnatie eenen daemoneische macht.

Op die wijze echter wordt aan de slang slechts een tegenovergestelde incarnatie gegeven.

Maar het uitgangspunt blijft er hetzelfde om, gelijk prof. Visscher ook zelf bekent: Het uitgangspunt is het slangenbeest zelf geweest voor alle voorstellingen, die er mee verbonden werden.

Het was dan ook Mozes' bedoeling niet om alleen de Paradijsslang als zulk een incarnatie te beschouwen. Neen, zijn protest gold de slang in het algemeen. Hij toekent in Genesis 3 verzet aan tegen de slangverering.

Voor zijn bewustzijn was dus elke slang de incarnatie van een booze macht.

Maar is daarmee het specifieke in het Paradijsverhaal omtrent de slang niet prijsgegeven?

Voor ons besef doet dit, al verzekert prof. Visscher van niet, aan de historiciteit van het Paradijsverhaal te kort.

Want ongerepte historiciteit in deze stuit voor ons in, dat hier een „enmalig“ feit, een feit dat slechts in het Paradijs plaats greep, wordt beschreven.

Alleen in het Paradijs bediende Satan zich van de slang als instrument.

Indien aan alle slangen de daemoneische macht inherent (inblijvend) is, wordt het specifieke in het Paradijsverhaal overboord geworpen.

Dan is er daar met die slang niets bijzonders gebeurd.

Ja maar, zal wellicht prof. Visscher tegenwerpen, ikzelf deel die beschouwing van de slang niet. Dat is de beschouwing van Mozes, niet van mij.

Hierop schijnt te wijzen, wat hij op blz. 116 schrijft: „Hoe de slang ook moge geweest zijn, voor Mozes' bewustzijn was zij een onrein dier, de incarnatie van een daemon, waaraan de mensch geen zegenrijke gaven, maar zijn vloek dankte. En zoo verkondigt hij dus, hoe dwaas zij doen, die de slang als een zegenrijke godheid aanbidden.“

Hoe de slang ook moge geweest zijn.... Dit laat prof. Visscher dus in het midden.

Hij weet alleen, dat zij voor Mozes' bewustzijn een onrein dier was.

Hier wordt alzoo de mogelijkheid open gelaten, dat de slang anders was, dan zij voor Mozes' bewustzijn was.

Maar zoo brengt prof. Visscher zichzelf eerst recht in het gedrang.

Immers, wij hebben, zoo leert hij, bij de uitlegging der Schrift alleen te vragen naar de bedoeling der schrijvers.

Een zin, die daarboven uitgaat, erkent hij niet.

Maar als dan naar Mozes' bedoelen de slang een incarnatie is van een daemon en dit dus de eenige zin der Schrift is, dan mag prof. Visscher niet in het midden laten: hoe de slang ook moge geweest zijn.

Op zijn standpunt staat hij dan kritisch tegenover Mozes, dat is tegenover de Schrift.

Door een andere mening te stellen of te oordelen tegenover die van Mozes, tast hij, indien zijn beschouwing juist is, de autoriteit der Heilige Schrift aan. Dit bedoelt hij natuurlijk niet. Maar hieruit ziet men, hoe diep hij zichzelf in het moeras werkt. In plaats van het Paradijsprobleem op te lossen, maakt hij het nog problematischer.

Misschien heeft hij tegen deze redeneering nog de volgende bedenking: hij houdt er geen rekening mee, dat er een groot verschil bestaat tusschen de visie van de Oosterlingen, waartoe ook Mozes behoorde en die van ons Westerlingen. Hij zegt op blz. 82: „De gewijde schrijver handelt over het slangen-beest, maar niet zooals wij dit dier beschouwen, want dan zou geen zijner tijdgenooten hem begrepen hebben, noch ook velen uit later eeuwen, maar over de slang, zooals dit dier bestond in de voorstelling-wereld zijner omgeving.“

Nu wordt er met dat verschil tusschen Oostersche en Westersche bewustzijn tegenwoordig erg veel geschermd. Wij kunnen hierop in het vervolg nog wel terug.

Maar dit zal prof. Visscher ons toch moeten toestemmen: dat verschil kan nooit leiden tot het aannemen van tweeërlei waarheid, een Oostersche en een Westersche waarheid.

Welnu, wat is dan de eigenlijke waarheid omtrent de slang in het Paradijs?

Indien hij die slang uitleeft uit het hijkomstige van de Oostersche voorstellingswereld, wat blijft er dan van haar over?

Wat hebben wij naar prof. Visschers gevoelen onder de Paradijs-slang te verstaan?

Daarop is hij het antwoord schuldig gebleven.

Dat is heel jammer.

Want wij kunnen toch niet volstaan met een Oostersche omhulsel van de waarheid.

Wij moeten vat hebben aan de waarheid zelf. Prof. Visscher brengt het niet verder dan de Oostersche inkleeding. Al gebruikt hij zelf dien term niet, daarop komt het toch neer.

Voor dat zich verschuilen achter Oostersche inkleeding zijn wij huiverig.

Hoeveel onscriptuurlijke theorieën hebben zich daarmee niet gedekt!

Waarlijk, prof. Visscher zou ons aan zich verplichten, indien hij op dit punt eenig licht ontstak.

De laatste encycleek van den Paus.

II.

Rome staat innerlijk zwakker tegenover de eenheidsbeweging dan wij, zoo zeiden we.

Wij weten dat aan haar leer van de natuurlijke theologie.

Zij toch neemt naast de „bovennatuurlijke“ theologie een „natuurlijke“ aan, waartoe ieder mensch, of hij genade bezit of niet kan komen.

Deze natuurlijke theologie behoeft niet geloofd, maar kan zelfs bewezen worden.

De kennis van God in de natuurlijke religie sluit noodzakelijk in zich: de kennis van Hem als het ééne, vrije persoonlijke wezen. Oorsprong en Doel der schepping, Zijn gerechtigheid, voorzienigheid en vergelding. Daarbij heeft de natuurlijke liefde tot God tot noodzakelijke vooronderstellingen: de leer van de geestelijkheid, vrijheid, toerekenbaarheid, onsterfelijkheid van den mensch, alsook de kennis der wezenlijke plichten jegens God, zichzelf en de gemeenschap.

Wel wordt daardoor niet beweerd, dat zulk een rederelgie ergens, zuiver bestaat, maar de religie op zichzelf mag toch niet noodzakelijk als bovennatuurlijke en gepenbaarde religie worden aanvaard. (vgl. F. Hettinger, Lehrbuch der Fundamentaltheologie, 3te Aufl. 1913 blz. 111, 115.)

Buiten de bijzondere openbaring om kan volgens Rome niet weinig aangaande God en den mensch worden gekend. Het laat er zich op voorstaan, dat het ten deze een ruimer standpunt inneemt dan het orthodox Protestantisme.

In de Roomsche apologetiek wordt dan ook deze natuurlijke theologie als basis gekozen.

Rome voelt zich daarin één met veel menschen buiten haar veste.

En indien de kerkmuren niet in den weg stonden, zou in den strijd tegen materialisme en atheïsme een eenheidsbeweging op breiden grondslag haar niet onmogelijk zijn.

Wat juist belet Rome de kwestie zuiver te stellen.

Als men vraagt, waarmede zij zich boven de natuurlijke theologie nog tevreden stelt, herleidt zij dit voor de „leeken“ tot een minimum: het onderhouden van de kerkelijke plichten en de „fides implicita“, d.w.z. het geloof, dat tot inhoud heeft, dat men onvoorwaardelijk gelooft, wat de kerk gelooft, zonder dat men nu precies hoeft te weten, wat alzoo de kerk gelooft.

In Roomsche landen is dan ook onder het volk de kennis van de bijzondere openbaring zeer gering.

Van dien kant bekeken is de eenheid in de Roomsche kerk meer een eenheid op een grondslag, die velen buiten haar, zonder geloovigen te zijn, feitelijk erkennen.

En nu kan Rome wel volhouden, dat de eenheid in den „clerus“ en niet in de „leeken“ moet worden gezocht, doch op iemand, die de Roomsche kerk als één geheel neemt, maakt dit geen indruk. Vandaar ook, dat materieel in de Roomsche kerk verschillende stroomingen vertegenwoordigd zijn.

Zij is ten slotte zelf een eenheidsbeweging op deze konditie, dat men zich voor het gezag van den Heiligen Stoel buigt.

Daarop legt de Paus in het slot van zijn zend-schrijven den vollen nadruk.

Daar leest men:

Immers, wij het mystieke lichaam van Christus, n.l. de Kerk, één is en saamgevoegd en saamverbonden, gelijk zijn fysiek lichaam, is het ongerijmd en dwaas te zeggen, dat het mystieke lichaam kan bestaan uit een elkaar gerukte en verspreide ledematen, alwie dus niet daarmede verbonden is, is niet zijn lidmaat en is niet vereenigd met het hoofd, Christus.

Alzoo tot deze ééne Kerk van Christus behoort niemand en in haar volhardt niemand, tenzij hij het gezag en de macht van Petrus en diens wetlige opvolgers in geloofzaamheid erkent en aanvaardt. Immers hebben niet de voorvaders van hen, die verstrikt zijn in dwalingen van Photius, en der hervormers, in den Bisschop van Rome den Oppersten Heiler der zielen? Zij hebben, helaas, het onderlijk huis verlaten, dat daarom echter nog niet is ingestort en vergaan, daar het immers gesteund werd door Gods hulp, mogen zij dan tot hun aller Vader terugkeeren, die de beledigingen, den Apostolischen Stoel vroeger aangedaan, vergeten heeft en hen met liefde zal ontvangen. Want indien zij, zooals zij herhaaldelijk beweren, met Ons en de onzen één willen zijn, waarom haasten zij zich dan niet terug te keeren tot de Kerk, „de moeder en leermeesteres van alle geloovigen?“ Laten zij ook luisteren naar Lacinianus, die hun toeroept: „Alleen de Katholieke Kerk is de draagster van den waren godsdienst. Hier ontspringt de fontein der waarheid, hier is het huis des geloofs, hier is de tempel Gods, indien iemand hier niet binnentreedt, of er uitgaat, staat hij buiten de hoop des levens en des heils. Laat niemand zich verblijden door een hardnekkigen woordenstrijd; liet gaat hier immers om het leven en het heil; indien men daarvoor niet zorgvuldig en ijverig werkt, gaan zij verloren en verdwijnen zij.“

Mogen dan tot den Apostolischen Stoel, in deze stad gevestigd, en geheiligd door het bloed van Petrus en Paulus, de Prinsen der Apostelen, mogen tot dezen Stoel, die de „wortel en de stam is der Katholieke Kerk“, alle afgescheiden zonen naderen; echter niet in de meening en de verwachting, dat de „Kerk van den levenden God, de zuil en de steun der waarheid“ de zuiverheid van het geloof zal prijsgeven en hun dwalingen zal dulden, maar integendeel met het doel, zich aan het leergezag en het bestuur der Kerk te onderwerpen.

Moge het Ons gegeven zijn, wat onzen latrijken voorgangers niet was weggelooft: dat Wij Onze zonen, door een rampzalige oneenigheid thans van Ons gescheiden, aan Ons Vaderhart mogen drakken.

Moge onze God en Zaligmaker, „Die wil, dat alle menschen zalig worden en tot de kennis der waarheid komen“ Onze dringende bede verhooren en alle dwalenden tot de eenheid der Kerk roepen.

En in deze zoo ernstige zaak roepen Wij de voorspraak in van de Gelukzalige Maagd Maria, de Moeder der Goddelijke genade, de overwinnares van alle ketterijen en de hulp der christenen, en willen Wij, dat hare hulpe worde afgesmeekt, opdat zij voor Ons verkrige, dat ten spoedigste voor Ons moge aanbreeken de dag, waarnaar Wij zoo vurig verlangen, waarop alle menschen zullen luisteren naar de stem van Haar Zoon, „bewarend de eenheid der Geestes in den band des vredes“.

Gij begrijpt, Kerkbiedwaardige Broeders, dat dit ons groote verlangen is, en hoe wij begeeren, dat Onze zonen dit zullen weten, niet alleen zij, die tot de Katholieke Kerk behooren, maar ook zij, die van ons gescheiden zijn: n.l. als zij in nederig gebed het licht van boven afsmeeken, dan zullen zij ongetwijfeld de ééne en ware Kerk van Jesus Christus leeren kennen en ten slotte tot haar toetreden door een volmaakte liefde met ons vereend.

Ook de middenmoot van de Encycleek is niet van belang onthoofd.

Daarover in een volgend artikel.

HEPP

LITERATUUR EN KUNST.

Struvels' „Werkmensen“.

II.

In het vorige artikel hebben we het karakter van Struvels' psychologie beschouwd, als noodzakelijke inleiding op de bespreking van den bundel „Werkmensen“, die nu aan de orde komt. De bundel bevat, we zeiden het reeds, drie schet-

sen. De
Het leven
is, naar
kening v
„gecomple
Het ee
bekende,
in „Veen
uitgave v
Men he
die met
Manse,
die sinds
rijk verto
haar we
dat lyce
zal. Die
groot ge
er zal we
afgedaan
gekocht;
schamele
uitzichte
schap ov
driehit b
komst v
Ze boen
teert de
dag, en
voor een
geviert v
maar de
aan den
nieuwe
Ivo ke
hoort M
er over
den wint
ze er ga
nen bij
gebruikt
naar toe
Ivo w
ook teleu
En, thui
Ivo's kle
weer in
de were
staun vo
besloten
reden m
aanzelt,
feestboek
"I onvern
diende g
Zoo is
heel is v
En dan
ning van
den Ze
maar der
zelf Ze
vraagt o
"I kan e
Ivo in h
moet h
terug te
worden;
eenzaam
Men z
die psyc
een bit
rijk, ja,
van geel
"I Twe
heeft vo
kleur de
Niema
gewoed
geeringsl
uit van
gezet „
eenvoudi
locaalje
daar vin
Maar
den wij
overal, s
atmosfe
een arh
is en w
eischend
brengt.
weer ve
dende, i
mieserig
lugubere
daar in
hand lig
en droo
Met
teekent
naargee
in de o
was hij
nu sloet
versleut
lusteloo
verheffin